

Mokslinis gyvenimas

KINIJA, TOLIMIEJI RYTAI IR LIETUVIŲ PALIKIMAS

Lietuviškosios tapatybės paieškos natūraliai yra susijusios su Europos žemynu, nes Lietuva – Europos dalis. Įvairių sričių mokslininkai nuolat gali kelti hipotezes, siekti identifikuoti lietuvių tapatumą Rytų ir Vakarų civilizacijų lopšyje. Tiriančiųjų lietuvių emigracijos problematiką geopolitinė erdvė išsiplėčia ir jau siekiama „atrasti“ lietuvių palikimą Šiaurės bei Pietų Amerikoje, Rusijoje ar Australijoje. O štai Tolimieji Rytai vis dar laukia Lietuvos istorikų dėmesio, nes lietuvių bendruomenės kūrimasis, gyvenimas ir veikla šiame pasaulio regione yra visiškai naujas, „neatrastas“ tyrimo objektas.

Lietuvos Respublikos ambasados Kinijoje iniciatyva birželio 27–30 d. Lietuvos delegacija lankėsi Harbino mieste, Heilongjiango provincijoje, Kinijoje. Lietuvai atstovavo Lietuvos ambasados Kinijoje atašė Rytis Satkauskas, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto docentė dr. Dalia Bukelevičiūtė ir Lietuvos centrinio valstybės archyvo direktorius Dalius Žižys. Pirmą kartą lietuviams buvo leista susipažinti su lietuvių palikimu Harbino mieste ir archyviniais dokumentais. Harbino miesto archyvo atstovai teigė saugantys 96 lietuvių bylas, su kuriomis iš jų leista tiesiogiai susipažinti. Tai asmeninės bylos, kuriose nurodyti pagrindiniai asmeniniai duomenys. Delegacija lankėsi ir Heilongjiango provincijos muziejuje, kuriame yra saugoma XX a. pradžioje šiame mieste leista periodika, daugiausia rusų ir žydų imigrantų. Lietuvių bendruomenė Harbine ne tik

minėdavo vasario 16 d., bet ir rugpjūčio 15 d. švėsdavo Žolines. Tad Lietuvos delegacijai įspūdį paliko straipsnių apie Lietuvą ir lietuvių bendruomenę gausa, ypač leidiniuose „Заря“ ir „Харбинская время“. Galimybės tirti lietuvių bendruomenės palikimą Harbino mieste buvo aptartos su Heilongjiango universiteto mokslininkais ir Heilongjiango provincijos Mokslų akademijos mokslininkais, kurie tiria Harbino miesto bendruomenes, ypač rusų ir lenkų. Daug vertingos informacijos apie litvakų ir čia gyvenusių iš Lietuvos teritorijos pasitraukusių žydų bei karaimų istoriją suteikė Heilongjiango universiteto profesorius Dan Ben-Canaan, kurio mama, beje, 1920 m. išvyko iš Vilniaus.

Lietuvos delegacija lankėsi Heilongjiango universitete, susitiko su šio universiteto vadovais, buvo aptartos galimybės ateityje Vilniaus universitetui bendradarbiauti su Heilongjiango universitetu, vykdyti studentų ir mokslininkų mainus, gauti finansavimą.

Siekiant suaktyvinti Lietuvos mokslininkų ir studentų domėjimąsi Tolimaisiais Rytai ir Kinijos regionais, norėtusi atskleisti daugiau Lietuvai svarbių istorinių įvykių. Emigracija iš tuometinės Rusijos imperijos į Tolimuosius Rytus suaktyvėjo po 1863 m. sukilimo ir tęsėsi iki 1917 m. Rusijos revoliucijos. Aktyvus įvairių tautų gyvenimas Harbine vyko nuo XIX a. pabaigos iki XX a. šešto dešimtmečio. Harbinas tampa pagrindiniu rusų emigrantų centru ir kuriasi bei plečiasi kaip miestas 1898–1903 m. tiesiant Rytų Kinijos geležinkelį, kuris sujungė

Sibirą su Vladivostoku. Vykti į šį regioną tiesiant geležinkelį skatino ir Rusijos valdžia, čia trūko įvairių sričių specialistų, žydai vyko dėl Rusijos imperijoje pasireiškusių antisemitizmo apraiškų, gyventojai kėlėsi ir po 1905 m. revoliucijos Rusijoje bei 1905 m. Rusijos ir Japonijos karo. Imigracija ypač paspartėjo po 1917 m. revoliucijos Rusijoje. Dėl įvairių priežasčių į šį regioną vyko ir lietuviai, taip pat iš Lietuvos kilę žydai bei karaimai. 1913 m. mieste jau gyveno daugiau nei 63,5 tūkst. gyventojų, daugiausia rusai ir kinai. Harbinas buvo daugiatautis miestas, kuriame buvo kalbama net 45 kalbomis. Tuomet kūrėsi ir lietuvių bendruomenė. 1909–1914 m. veikė lietuvių draugija „Aušra“, o 1918–1923 m. jos pagrindu buvo sudarytas Lietuvių komitetas. Tarpukariu Harbino miesto gyventojų skaičius labai sparčiai didėjo ir siekė daugiau nei 0,5 mln. Nuo 1932 m., po Japonijos okupacijos, miestas iki 1945 m. priklausė Mandžuko valstybei. Lietuviai išplėtojo savo veiklą, verslus. Nuo 1923 m. Harbine veikė lietuvių konsulas. 1935 m. buvo įkurta lietuvių bendruomenė, kuriai vadovavo Vladas Mažonas. Labai aktyviai veikė iš Lietuvos kilę žydai ir karaimai. Teigiama, kad lietuviams ir iš Lietuvos kilusiems žydams bei karaimams galėjo priklausyti apie 50 įmonių. Žinomiausi

yra iš Trakų kilę broliai karaimai Abrahamas ir Eli Lopato, kurie 1898 m. Harbine pradėjo cigarečių verslą, 1904 m. atidarė nedidelį tabako fabriką „Havana“, o 1909 m. įkūrė bendrovę „A. Lopato & Sons“, kuri gamino cigaretes ir kontroliavo prekybą tabaku Tolimųjų Rytų regione. Į bendrovės plėtrą lėšų investavo Britanijos bendrovės, ir „A. Lopato & Sons“ sėkmingai veikė iki 1952 m. Šios bendrovės sukurtų cigarečių galima įsigyti ir šiandien, o su ją įkūrusių asmenų bylomis Harbino archyve buvo leista susipažinti Lietuvos delegacijai. Labai sunku yra nustatyti, kiek tuomet Harbine galėjo gyventi lietuvių, iš Lietuvos kilusių žydų ir karaimų. 1938 m. laikraštyje minima, kad Harbino lietuvių bendruomenę sudarė 200 šeimų, taigi Harbine galėjo gyventi apie 1 000 ar daugiau iš Lietuvos kilusių ir čia šeimas sukūrusių asmenų.

Lietuvos istorikų dėmesį galėtų patraukti net keletas tyrimo temų Kinijoje ir Harbino mieste: lietuvių bendruomenės istorija ir lietuviškosios tapatybės problematika, litvakų veikla ir tapatybė, karaimų bendruomenės veikla, lietuvių konsulato veikla ir vizų išdavimas, ūkinė ir kultūrinė lietuvių bei litvakų veikla, lietuvių ir litvakų santykiai su rusų ir lenkų bendruomenėmis.

doc. dr. Dalia Bukelevičiūtė